

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
доктору педагогічних наук, професору
КРАВЧЕНКО Ганні Юріївні

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата педагогічних наук, процесора,
професора кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти»
МАХИНІ Тетяни Анатоліївни**

рецензента на дисертаційне дослідження ШЕВЧЕНКО Олександра Вікторовича
на тему «**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЖУРНАЛІСТІВ У
ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**», поданого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Ступінь актуальності обраної теми. Сучасні умови воєнного часу та реформування системи вищої військової і цивільної журналістської освіти вимагають підготовки висококваліфікованого військового журналіста, здатного до саморозвитку, оперативного прийняття нестандартних рішень у екстремальних умовах, ефективного використання інноваційних форм і методів збору, аналізу та поширення інформації. Такий фахівець має бути не лише професійним комунікатором, а й надійним аналітиком та фасилітатором інформаційного процесу, здатним протидіяти дезінформації, формувати об'єктивну громадську думку та сприяти зміцненню інформаційної безпеки держави. Розвиток цієї категорії журналістів є важливим чинником збереження національної ідентичності, культурних цінностей і міжнародного іміджу України.

Ураховуючи все зазначене, дисертаційне дослідження О. В. Шевченка «Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки» є актуальним у контексті сучасних викликів інформаційної безпеки держави, необхідності протидії дезінформації та гібридним загрозам, потреби оновлення змісту та технологій підготовки журналістів відповідно до стандартів НАТО, а також підвищення ролі військової журналістики як інструмента формування об'єктивної громадської думки та підтримки національної єдності України.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукових тем «Проектне управління розвитком соціально-економічних та інформаційних систем в умовах діджиталізації» (РК 0122U000096), «Тренди, ризики та детермінанти соціально-економічного розвитку трансформації» (РК0121U114199). (с.31).

Зміст дисертації та її виклад свідчать про завершене наукове дослідження, у якому розв'язано поставлені науково-практичні завдання.

Обґрунтовуючи актуальність дослідження, О. В. Шевченко послідовно вибудовує стратегію наукового пошуку, коректно визначає мету, об'єкт і предмет дослідження, а також логічно формулює основні завдання та добирає методи, адекватні поставленим цілям. Дисертаційна робота має чітку, науково виважену й логічно структуровану побудову, що включає вступ, три взаємопов'язані й завершені за змістом розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи наукового пошуку, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, а також представлено дані щодо впровадження результатів дослідження в освітню практику.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертації, основними науковими працями О. В. Шевченка дало змогу визначити найбільш істотні теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації, які мають наукову новизну. Зокрема, вперше уточнено зміст і структуру формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів, визначено її критерії (мотиваційно-ціннісний, змістовно-процесуальний, інформаційно-комунікативний, аналітично-творчий, рефлексивно-корекційний) та рівні сформованості; розроблено, науково обґрунтовано й експериментально перевірено модель формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі їх фахової підготовки, визначено її педагогічну сутність, умови, форми, методи, засоби реалізації та особливості впровадження моделі в межах освітніх програм «Журналістика», «Військова журналістика», «Зв'язки з громадськістю у Збройних силах»; розроблено та апробовано тренінг «Головне завдання журналіста в умовах війни – вижити!» як навчально-дидактичний інструментарій, рекомендований для використання у військових закладах вищої освіти та громадських організаціях, який має не лише навчальну, а й стратегічну вагу для захисту інформаційного фронту України (с. 35-36).

Структурні частини дисертації логічно пов'язані між собою і становлять органічну єдність.

Практичне значення наукового доробку О. В. Шевченка підтверджено впровадженням результатів дисертаційного дослідження в освітній процес 4 закладів вищої освіти, про що свідчать довідки про впровадження результатів дослідження (довідки розміщено у додатках до дисертації): Військовий інститут Київського Національного університету імені Тараса Шевченка» (Протокол № 9 від 05.05.2025 р.); Воєнна академія імені Євгена Березняка (Протокол № 8 від 25.05.2025 р.); Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (Протокол № 28 від 07.05.2025 р.), Запорізький національний університет (Довідка № 01/01-23/945 від 11.06.2025 р.).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій, які захищаються.

Зміст дисертації викладено та оформлено відповідно до вимог, що висуваються до такого роду наукових робіт; основні положення дисертаційної роботи виконано з дотриманням структурного та змістового навантаження, наукової упорядкованості та виваженості викладу теоретичних положень та власних міркувань, що висловлюються в річищі теоретичних напрацювань, наукових концепцій українських учених.

У вступі доволі послідовно розглянуто та обґрунтовано актуальність теми дослідження; сформульовано мету дослідження, що досягається покроковим виконанням завдань; сформульовано об'єкт, предмет дослідження. У процесі рецензування дисертаційного дослідження О. В. Шевченка нами було зроблено висновок, що автором здійснено вдалий підбір методів дослідження, що забезпечило високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Їх виділення, обґрунтування, доцільність і логічність використання вказують на наукову зрілість здобувача. Достовірність результатів підтверджується професійним вирішенням наукових завдань, логічною побудовою роботи, органічним зв'язком розділів, широкою джерельною базою та достатнім масивом аналітичних даних.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні засади формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів»* Олександром Вікторовичем Шевченко здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел і нормативних документів з проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів (с. 43-74). Задля концептуального розуміння професії військового журналіста та його фахової підготовки автором описано терміни, пов'язані з дефініцією «війна» (с. 43-46). У подальшому автором здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел і нормативних документів з проблеми підготовки військових журналістів (с. 46-50). Спираючись на наукові джерела, автор доводить необхідність потреби розрізняти поняття «військова журналістика» та «воєнна журналістика» (с. 52-55). О. В. Шевченко також подано характеристику понять «компетентність», «інформаційна грамотність», «медіаграмотність», «інформаційно-аналітична компетентність», для чого автором проведено проведено скрінінг термінології, що вживається у педагогічній науковій літературі (с. 57-67). Підводячи підсумок на с. 68 автор надає уточнене визначення дефініції інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера у галузі журналістики під час фахової підготовки як інтегративного утворення, що поєднує знання, уміння, навички та особистісні якості, необхідні для професійної діяльності військового журналіста в умовах воєнного стану.

Аналізуючи літературні джерела на с. 68-70 автор окреслює принципи професійної підготовки військового журналіста в умовах війни, що мають інтегруватися в комплексну програму підготовки військових журналістів. У продовженні аналізу О. В. Шевченко проводить аналіз сучасного стану, переваг та недоліків системи підготовки військових журналістів у військових і цивільних закладах вищої освіти України, автором виявлено суперечності між інтенсивним розвитком цифрових технологій та недостатнім рівнем їх методичної інтеграції у процес фахової підготовки (с. 71-74).

У розділі (с. 74-102) також розглянуто зарубіжний досвід підготовки військових журналістів, зокрема у США, Польщі та Україні, що дало змогу виокремити перспективні напрями його адаптації до українських реалій. Автором окреслено низку особливостей професійної підготовки цієї категорії фахівців, зокрема: інтеграція сучасних технологій, що забезпечує використання новітніх технічних засобів і програмного забезпечення в освітньому процесі; упровадження інноваційних освітніх програм і методик; висока інтенсивність і багатопрофільність професійної діяльності військового журналіста, яка зумовлює подвійне сприйняття його ролі – як військовослужбовця та журналіста; організація польових навчань у співпраці з військовими підрозділами;

проведення занять із психологічної стійкості, управління стресом і саморегуляції; реалізація спеціалізованих тренінгів, що охоплюють навички надання першої медичної допомоги, орієнтування на місцевості та дій під час обстрілів

У таблицях 1.1. (с. 87-88), 1.2. (с. 91) та 1.3 (с. 94) представлено порівняльний аналіз систем США, Польщі та України за низкою критеріїв: профільні установи, назви освітніх програм, мова та тривалість навчання, зміст основних дисциплін, форми практичної підготовки, специфіка та додаткові можливості. На основі цього аналізу автор дійшов висновку, що системи підготовки у трьох країнах мають суттєві відмінності, зумовлені історичними традиціями, чинними військовими доктринами та геополітичними реаліями.

У другому розділі дослідження *«Методика формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки»* автор представив теоретично обґрунтовану модель формування інформаційно-аналітичної компетентності у майбутніх військових журналістів. На початку розділу автором детально розкрито педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки, серед яких: забезпечення практико-орієнтованого змісту підготовки; впровадження тренінгових технологій, максимально наближених до умов роботи військового журналіста під час бойових дій; інтеграція мультимедійних та цифрових ресурсів; розвиток психологічної стійкості та навичок роботи в умовах стресу; організація співпраці з військовими підрозділами та редакціями військових ЗМІ (с. 106-134). У подальшому дослідник зосереджується на теоретичному обґрунтуванні моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності у процесі фахової підготовки. Так, спочатку О. В. Шевченко обґрунтовує концептуальні підходи до створення та впровадження моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності у процесі фахової підготовки (с. 134-144). Пропонована модель, представлена на рис.2.1. (с. 149), включає взаємопов'язані блоки: теоретико-цільовий (визначення мети, завдань, принципів та підходів), організаційно-змістовий (структура навчального процесу, форми та методи підготовки, інтеграція сучасних технологій), діагностично-результативний (критерії, показники та рівні сформованості компетентності), детально описані на с. 145-160. Автор переконує, що формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки має розглядатися як цілісний, поетапний процес, що передбачає наявність структурованої системи 4 взаємопов'язаних компонентів:

1) мотиваційно-ціннісний компонент, що відображає внутрішню готовність здобувача вищої освіти до професійного самовдосконалення, засвоєння інформаційно-аналітичних знань і вмінь, а також його ціннісно-світоглядні орієнтації;

2) змістовно-процесуальний компонент, що охоплює систему професійно значущих знань, умінь і навичок, необхідних для ефективної аналітичної діяльності у сфері медіакомунікацій в умовах збройного конфлікту;

3) комунікативно-діяльнісний компонент, що забезпечує формування фахової мобільності, інформаційної гнучкості та здатності до ефективної професійної взаємодії у кризових і небезпечних умовах;

4) рефлексивно-корекційний компонент, що характеризується наявністю вміння здійснювати критичний аналіз власної професійної діяльності, оцінювати

її результати, визначати рівень сформованості інформаційно аналітичної компетентності та прогнозувати шляхи її вдосконалення.

Для забезпечення якості освітнього процесу та моніторингу ефективності підготовки О. В. Шевченком обґрунтовано критерії та показники вимірювання сформованості інформаційно аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки, узагальнені у таблиці 2.2 (с. 168). У таблиці 2.3. (с. 169-170) охарактеризовано 4 рівні сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки – високий, середній, достатній, низький.

Сформовані рівні інформаційно-аналітичної компетентності розглядаються автором як інструмент діагностики у процесі професійної підготовки майбутніх військових журналістів. Цілком погоджуємося, що їх практичне застосування сприятиме вдосконаленню структурних компонентів освітнього процесу, модернізації змісту фахових дисциплін, а також забезпеченню адаптації підготовки фахівців до актуальних безпекових та інформаційно-комунікаційних викликів.

У третьому розділі *«Дослідно-експериментальна перевірка моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки»* автором представлено результати апробації моделі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки. Описано організацію та методику проведення експериментального дослідження, яке передбачало формування експериментальних та контрольних груп, розробку діагностичного інструментарію, а також реалізацію констатувального, формувального та заключного етапів експерименту.

Із метою забезпечення об'єктивності теоретичних висновків дисертаційного дослідження О. В. Шевченко поєднав якісний аналіз із кількісною обробкою одержаних даних. Результати вивчення стану сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів на констатувальному та формувальному етапах експерименту подано у таблицях 3.5. (с. 196) та 3.9. (с. 209) відповідно, а також їх динаміка в експериментальних та контрольних групах (с.201-209) засвідчили позитивну динаміку формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів за визначеними критеріями та показниками. Результати підтверджені методами математичної статистики (t-критерій Стюдента) та кваліметрії, що свідчить про достовірність і наукову валідність висновків.

Особливу увагу у розділі приділено розробці методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів щодо ефективної імплементації запропонованої моделі у зміст фахової підготовки з урахуванням специфіки професійної діяльності військових журналістів в умовах сучасних гібридних загроз та інформаційних війн (с. 211-225).

Результати дисертаційного дослідження відображено в загальних висновках, які є достовірними та корелюються з висновками до кожного розділу та відображають досягнення мети та виконання завдань дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях. Для розв'язання поставлених 4 завдань дисертантом було опрацьовано 210 наукових та інформаційних джерел, з них 8 польською та 39 англійською мовами. Теоретичні положення та висновки результатів

дисертаційного дослідження відображено у 7 друкованих працях, із них – 7 одноосібні (з яких 4 – у провідних наукових фахових виданнях України, що входять до категорії «Б», 3 – в інших журналах та збірниках – матеріалів конференцій). Апробація результатів дисертації, основні результати дослідження представлено в доповідях та обговорено на 7 Міжнародних та 2 Всеукраїнських наукових заходах.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. На підставі вивчення тексту дисертації і наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на плагіат системою StrikePlagiarism та їх експертного оцінювання, встановлено, що дисертація і наукові публікації виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату. Усі використані здобувачем у тексті дисертації свої наукові праці без посилання на ці праці були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані у анотації дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О. В. Шевченка звертаємо увагу на деякі дискусійні питання.

1. Попри те, що у роботі подано ґрунтовну характеристику понять «компетентність», «інформаційна грамотність», «медіаграмотність», «інформаційно-аналітична компетентність» (с. 57-67), варто зазначити, що автор обмежується лише загальним оглядом термінологічного поля без поглибленого аналізу співвідношення й структурної взаємозалежності зазначених понять. Робота суттєво виграла б у науковій цінності за побудови графічної моделі чи схеми взаємозв'язків між цими поняттями як компонентів більш широкої системи професійної компетентності майбутніх військових журналістів.

2. Аналіз нормативних і наукових джерел, а також військово-педагогічного досвіду, проведений автором, слушно виявляє суперечність між інтенсивним розвитком новітніх цифрових технологій збору та обробки інформації та недостатнім рівнем їх методичної інтеграції у систему підготовки військових журналістів. З огляду на це у роботі приділено увагу використанню VR/AR технологій для імітації бойових умов, створення кризових центрів або симуляційних середовищ на базі закладів освіти. Вважаємо, що робота значно б виграла, як би автор подав загальну класифікацію цифрових технологій освіти та приділив більше уваги шляхам їх інтеграції в освітній процес.

3. В умовах інформаційної війни та гібридних загроз актуальним є розгляд таких інструментів, як автоматизований аналіз великих обсягів даних на основі технологій штучного інтелекту, фактчекінг, генеративні моделі, аналітичні платформи з елементами машинного навчання. З огляду на це, у роботі недостатньо висвітлено потенціал застосування сучасних цифрових рішень на основі ШІ у формуванні інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів.

4. Попри проведений порівняльний аналіз підготовки військових журналістів у США, Польщі та України, варто було б глибше проаналізувати навчальні підходи провідних країн НАТО (Великобританія, Німеччина, Франція), що мають ширшу практику підготовки військових журналістів.

5. На с.57 вказано, що автор представляє скрінінг термінології щодо понять «компетентність», «інформаційна грамотність», «медіаграмотність», «інформаційно-аналітична компетентність». Разом із тим, слід відзначити, що на

цьому етапі автор обмежується лише загальним оглядом термінологічного поля без поглибленого аналізу співвідношення й структурної взаємозалежності зазначених понять. Робота суттєво виграла б у науковій цінності за побудови графічної моделі чи схеми взаємозв'язків між цими поняттями як компонентів більш широкої системи професійної компетентності майбутніх військових журналістів.

6. При викладенні матеріалів дисертації виявлено окремі стилістичні, пунктуаційні та граматичні помилки, які не мають принципового характеру, можуть бути легко усунуті та не впливають на зміст дисертації

Висловленні зауваження носять рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного О. В. Шевченка дисертаційного дослідження.

Висновок. Дисертаційна робота Шевченка Олександра Вікторовича на тему «Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх військових журналістів у процесі фахової підготовки» є завершеною, цілісною кваліфікаційною роботою, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає чинним вимогам, зокрема «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» затвердженого Кабінетом Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 зі змінами, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р № 44 зі змінами, а її автор – Шевченко Олександр Вікторович заслуговує присудження ступеня доктор філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, професор
професор кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти
Навчально-наукового інституту
менеджменту та психології
Державного закладу вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»

Тетяна МАХИНЯ

